Neumer Katalin:

# *A lélek aspektusai*

*Wittgenstein a* Filozófiai vizsgálódások *után*

## *Irodalom*

### *1. Wittgenstein munkái*

#### *1.1. CD-kiadás*

Wittgenstein hagyatékát a *Wittgenstein's Nachlaß. The Bergen Electronic Edition* (rövidített jelölése: BEE), Oxford: Oxford University Press 2000 alapján idézem, mégpedig a "normalizáltnak" nevezett változatát, melyet azonban kiegészítek azokkal a szövegváltozatokkal, amelyeket Wittgenstein nem húzott ki, hanem meghagyott. (Ezeket a szövegváltozatokat a "normalizált verzió" olvasója csak akkor láthatja, ha a "View – Hidden" opciót beállítja.) Wittgenstein megjegyzések közti sorközeit a fakszimilék alapján rekonstruáltam. A transkripciós hibákra csak alkalmilag, a fordítás értelmét komolyabban befolyásoló esetekben hívom fel a figyelmet.

*Jelmagyarázat*:

| | |
|---|---|
| Szövegvariánsok | {.../...}. |
| A kéziratok egyszeri aláhúzásai és a gépiratok ritka szedése | *kurzív* |
| A gépiratok egyszeri aláhúzásai | <u>egyszeri aláhúzás</u> |
| A kéziratok hullámos és a gépiratok szaggatott aláhúzásai | <u>szaggatott aláhúzás</u> |

Kettős aláhúzásokat az idézetekben nem találtam.

Minden szöveget egységesen az oldalszám alapján idézek, így akkor is, ha Wittgenstein az illető gépiratban a megjegyzéseket sorszámokkal látta el.

*1.2. Nyomtatott kiadások*

A *Filozófiai vizsgálódások* (rövidítése: PU, illetve PU–KGE) megjegyzéseit sorszámuk szerint idézem, az összes többi idézetet az oldalszám alapján adom meg.

*1.21. Gyűjteményes kiadások*

*Werkausgabe in 8 Bänden*. Frankfurt/M.: Suhrkamp 1984.

WA1–WA11, WAE, WAR = *Wiener Ausgabe*. Kiadja Michael Nedo. Wien/New York: Springer Verlag 1993–..., 1–5, 8/1, 11. köt.; *Einführung; Apparatus. Register zu den Bänden 1–5*.

*1.22. Egyes művek*

LC = *Lectures and conversations on aesthetics, psychology and religious belief*. Compiled from notes taken by Yorick Smythies, Rush Rhees and James Taylor. Edited by Cyril Barrett. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1966.

LS II = *Letzte Schriften über die Philosophie der Psychologie: Das Innere und das Äußere 1949–1951*. Hrsg. von G.H. von Wright und Heikki Nyman. Frankfurt: Suhrkamp 1993.

PU = *Philosophische Untersuchungen*. Auf der Grundlage der Kritisch-genetischen Edition neu herausgegeben von Joachim Schulte. Frankfurt: Suhrkamp 2003.

PU–KGE = *Philosophische Untersuchungen. Kritisch-genetische Edition.* Herausgegeben von Joachim Schulte in Zusammenarbeit mit Heikki Nyman, Eike von Savigny und Georg Henrik von Wright. Frankfurt: Suhrkamp 2001. (A *Filozófiai vizsgálódások* egyes változatait tartalmazza, úgymint: az ősváltozatot [MS 142], a korai változatot [TS 225, TS 220, TS 221], az átdolgozott korai változatot [TS 239], a köztes változatot [ez a szöveg nincsen már meg az eredeti állapotban, de jól rekonstruálható], a késői változatot [TS 227], továbbá a korábbi kiadásokban a *Vizsgálódások* II. részeként kinyomtatott szöveg kéziratos előzményét [MS 144 – a későbbi, a nyomdai munkálatok alapjául szolgáló gépirat – TS 234 – elkallódott].

PU II = "*Philosophische Untersuchungen*, II. rész" = TS 234. In: *Werkausgabe in 8 Bänden*, 1. köt., 487–580.

VB = *Vermischte Bemerkungen*. Hrsg. von Georg Henrik von Wright unter Mitarbeit von Heikki Nyman. Neubearbeitung des Textes durch Alois Pichler. Frankfurt: Suhrkamp 1994.

VL = *Vorlesungen 1930–1932*. Frankfurt/M.: Suhrkamp 1984.

WWK = *Wittgenstein und der Wiener Kreis*. *Gespräche, aufgezeichnet von Friedrich Waismann.* Aus dem Nachlaß herausgegeben von B. F. McGuinness. In: *Werkausgabe in 8 Bänden*, 3. köt.

*2. Másodlagos irodalom*

Benedek András 1989. "Heuristics or foundation of mathematics? Wittgenstein and Lakatos reconsidered". *Doxa*, 9. köt., 7–48.

Binkley, Timothy 1973. *Wittgenstein's language*. The Hague: Martinus Nijhoff.

Budd, Malcolm 1989. *Wittgenstein's philosophy of psychology*. London/New York: Routledge.

Bühler, Axel (szerk.) 1994. *Unzeitgemäße Hermeneutik. Verstehen und Interpretation im Denken der Aufklärung*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Bühler, Axel/Madonna, Luigi Cataldi (szerk.) 1994a. *Hermeneutik der Aufklärung* (= *Aufklärung: interdisziplinäre Halbjahresschrift zur Erforschung des 18. Jahrhunderts*, 8. évf., 2. füzet – tematikus különszám). Hamburg: Felix Meiner Verlag.

Bühler, Axel/Madonna, Luigi Cataldi 1994b. "Einleitung: Unzeitgemäße Hermeneutik". In: Bühler/Madonna 1994a: 3–5.

Canfield, John V. 1991. "Private language: *Philosophical Investigations* section 258 and environs". In: Arrington, Robert L./Glock, Hans-Johann (szerk.), *Wittgenstein's* Philosophical Investigations*. Text and context*. London/New York: Routledge 1991, 120–137.

Condillac, Étienne Bonnot de 1947/53. *Essai sur l'origine des connoissances humaines*. In: Condillac, Étienne Bonnot de, *Oeuvres philosophiques de Condillac*. Szerk. és bemutatja Georges Le Roy. Paris: Presses Universitaires de France, I. köt., 1–118.

Cuypers, Stefaan E. 1998. "Das Problem der personalen Identität in der analytischen Philosophie". *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 52. köt., 1998/4, 568–588.

Darab Tamás 1998. "Wittgenstein und Davidson über Begriffsrelativismus". In: Neumer Katalin (szerk.), *Sprache und Verstehen. Transdisziplinäre Ansätze.* Wien: ÖGS–ISSS 1998, 37–88.

Demeter Tamas (szerk.) 2004. *Essays on Wittgenstein and Austrian philosophy. In honour of J.C. Nyíri*. Amsterdam/New York: Rodopi.

Diamond, Cora 1966/67. “Secondary sense”. *Aristotelian Society Proceedings,* 189–208.

Fahrnkopf, Robert 1988. *Wittgenstein on universals*. Frankfurt/M.: Peter Lang.

Fleissner, Peter/Nyíri, J.C. (szerk.): *Philosophy of culture and the politics of electronic networking*. Vol. 1: *Austria and Hungary. Historical roads and present developments*. Innsbruck/Wien: StudienVerlag / Budapest: Áron Kiadó.

Frege, Gottlob 1967. *Logische Untersuchungen*. In: uő., *Kleine Schriften*. Kiadja Ignazio Angelelli. Hildesheim: Georg Holms Verlagsbuchhandlung, 342–394.

Hacker, Peter 1972. “Frege and the private language argument”. *Idealistic Studies*, 1972/2, 265–287.

Haller, Rudolf 1986a. “Über Bedeutungsblindheit”. In: Leinfellner, Werner/Wuketits, Franz M. (szerk.), *Die Aufgaben der Philosophie in der Gegenwart – The tasks of the contemporary philosophy*. Akten des 10. Internationalen Wittgenstein Symposiums, 18. bis 25. August 1985, Kirchberg am Wechsel (Österreich). Wien: Hölder-Pichler-Tempsky, 508–512.

Haller, Rudolf 1986b. “Das Kunstwerk als Gegenstand sub specie aeternitatis”. In: uő., *Facta und Ficta*. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 108–123.

Haller, Rudolf 1989a. “Bemerkungen zur Egologie Wittgensteins.” In: McGuinness, Brian/Haller, Rudolf (szerk.), *Wittgenstein in Focus – Im Brennpunkt: Wittgenstein*. Amsterdam–Atlanta, GA: Rodopi 1989 (= *Grazer philosophische Studien*, 33/34. köt.), 353–373.

Haller, Rudolf 1989b. “Unklarheiten über das Ich oder 'ich', Ludwig Wittgenstein”. *Revue Internationale de Philosophie*, 1989/2, 249–263.

Haller, Rudolf 1996. “Über das subjektive und das objektive Dasein”. In: Schramm, Alfred (szerk.), *Philosophie in Österreich 1996. Vorträge des 4. Kongresses der Österreichischen Gesellschaft für Philosophie*. Wien: Verlag Hölder-Pichler-Tempsky, 3–17.

Hanfling, Oswald 1991. “I heard a plaintive melody”. In: Griffith, A. Phillips (szerk.), *Wittgenstein centenary essays*, Cambridge: Cambridge University Press, 117–133.

Hark, Michel ter 1990. *Beyond the Inner and the Outer. Wittgenstein's philosophy of psychology*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.

Hark, Michel ter 1995. “Wittgenstein und Russell über Psychologie und Fremdpsychisches”. In: Savigny/Scholz 1995: 84–106. o.

Herder, Johann Gottfried 1985. *Über die neuere deutsche Literatur. Fragmente*.

Kiadja Regine Otto. Berlin u. Weimar: Aufbau-Verlag (= *Ausgewählte Werke in Einzelausgaben*, *Schriften zur Literatur*, 1. köt.)[1]

Herder, Johann Gottfried 1994. *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*. In: *Sämtliche Werke*. Kiadja Bernhard Suphan. Az 1887-es berlini kiadás változatlan utánnyomása. Hildesheim/Zürich/New York: Olms/Weidmann, XIII–XIV. köt.

Hester, Marcus B. 1967. *The meaning of poetic metaphor. An analysis in the light of Wittgenstein's claim that meaning is use*. The Hague/Paris: Mouton & Co.

Humboldt, Wilhelm von 1968a. "Das achtzehnte Jahrhundert". In: Humboldt 1968c: II. köt., 1–112.

Humboldt, Wilhelm von 1968b. "Ueber die Buchstabenschrift und ihren Zusammenhang mit dem Sprachbau". In: Humboldt 1968c: V. köt., 107–133.

Humboldt, Wilhelm von 1968c. *Gesammelte Schriften*. Kiadja a Königliche Preußische Akademie der Wissenschaften. Berlin 1903–1936. Utánnyomás: Berlin: W. de Gruyter 1968. I–XVII. köt.

Humboldt, Wilhelm von 1985. "A történetíró feladatáról". In: uő., *Válogatott írásai*. Budapest: Európa, 117–150. (Fordította Rajnai Láaszló. Az eredeti nyelven lásd: Humboldt 1968c: IV. köt., 35–56.)

Johnston, Paul 1993. *Wittgenstein. Rethinking the Inner*. London/New York: Routledge.

Keicher, Peter 1998. "Untersuchungen zu Wittgensteins 'Diktat für Schlick'". In: Krüger, Wilhelm/Pichler, Alois (szerk.), *Arbeiten zu Wittgenstein* ( = *Working Papers from the Wittgenstein Archives at the University of Bergen*, No 15), 43–90.

Keicher, Peter 2000. "Aspekte musikalischer Komposition bei Ludwig Wittgenstein. Studienfragmente zu D 302 und Opus MS 114ii/115i". In: Neumer Katalin (szerk.), *Das Verstehen des Anderen*. Frankfurt: Peter Lang 199–255.

Lehmann Miklós 2003. "Bilder einer Theorie. Wittgensteins Fotografien und seine Bildtheorie". *Semiotische Berichte*, 1–4 (= *Media – Old and New / Medien – alt und neu*, különszám, szerk. Jeff Bernard, Vilmos Voigt és Gloria Withalm), 97–108.

Lütterfelds, Wilhelm 1995a. "Das 'Durcheinander' der Sprachspiele. Wittgensteins Auflösung der Mentalismus-Alternative". In: Savigny/Scholz 1995: 107–120.

Lütterfelds, Wilhelm 1995b. "Wittgensteins interner Dualismus von Innen und Außen – 'Letzte Schriften über die Philosophie der Psychologie'". *Wittgenstein Studies*

[1] Azért hivatkozom erre a kiadásra, mivel szövege sokkal áttekinthetőbb, mint a Suphan-féle összkiadásé.

1(2), File 07-1-95.TXT.

Marek, Johann Christian 1997. “Haller on the first person”. In: Lehrer, Keith/Marek, Johann Christian (szerk.), *Austrian philosophy: past and present. Essays in honor of Rudolf Haller*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 71–85.

Maury, André 1981. “Sources of the remarks in Wittgenstein's *Zettel*”. *Philosophical Investigations*, 1981/4, 57–74.

McGuinness, Brian/Ascher, Maria Concetta/Pfersmann, Otto (szerk.) 1996. *Wittgenstein – Familienbriefe*. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky.

Meier, Georg Friedrich 1965. *Versuch einer allgemeinen Auslegungskunst*. Bev. és szerk. Lutz Geldsetzer. Az 1757-es hallei kiadás fakszimiléje. Düsseldorf: Stern-Verlag Janssen & Co.

Mulhall, Stephen 1990. *On being in the world. Wittgenstein and Heidegger on seeing aspects*. London/New York: Routledge.

Nedo, Michael 2001. “Ludwig Wittgenstein: Életrajzi vázlat”. *Magyar Filozófiai Szemle* 2001/3, 203–247 (Fordította Neumer Katalin.)[2]

Neumer, Katalin 1990. “Wenn die Tiefengrammatik offen zutage liegt... Wittgenstein und die deutsche Sprachphilosophie”. *Semiotische Berichte* 4(14), 299–329.

Neumer Katalin 1991. *Határutak. Ludwig Wittgenstein késői filozófiájáról*. Budapest: MTA Filozófiai Intézete.

Neumer Katalin 1992a. “'...az örökkévalóval mint háttérrel nézve...' A késői Wittgenstein filozófiájáról”. *Világosság* 8–9, 671–681.

Neumer Katalin 1999. “'A közös emberi cselekvésmód'. Relativizmus versus univerzalizmus a késői Wittgenstein filozófiájában”. In: Neumer Katalin (szerk.), *Nyelv, gondolkodás, relativizmus*. Budapest: Osiris, 11–34.

Neumer Katalin 2000. *Die Relativität der Grenzen. Studien zur Philosophie Wittgensteins*. Amsterdam/Atlanta, GA: Rodopi.

[2] Nedo tanulmányának magyar fordítása elsősorban azon az íráson alapszik, amelyik a *Wittgenstein: eine Ausstellung der Wiener Sezession* című kiállítás első kötetében (Chris Bezzel et al., *Wittgenstein I: Biographie, Philosophie, Praxis.* Wien 1989) jelent meg. Ezt a fordítás során – és a szerző beleegyezésével – némiképp kiegészítettem a tanulmány két későbbi változata alapján (a *Wiener Ausgabe* bevezető kötetéből, továbbá a “Ludwig Wittgenstein: a chronology” című írásból, in: F. A. Flowers (szerk.), *Portraits of Wittgenstein*, Bristol: Thoemmes Press 1999, I. köt., 30–62). Emellett néhány adatot a szerzővel folytatott beszélgetés során módosítottam, illetve a hivatkozásokat bővítettem. Ennélfogva a magyar változat szó szerint egyetlen korábbi megjelenéssel sem azonos.

Neumer Katalin 2001. “'Osztrák' filozófus volt-e Wittgenstein? Az önálló osztrák filozófia Rudolf Haller-féle koncepciójához”. *Magyar Filozófiai Szemle*, 2001/3, 321–359.

Neumer Katalin 2004a. “Szisztematikus Wittgenstein”. In: Neumer Katalin/Laki János (szerk.), *Minden filozófia “nyelvkritika”. II.: Analitikus filozófia és fenomenológia*. Budapest: Gondolat 2005, 85–97.

Neumer Katalin 2004b. “Wittgenstein und die 'Philosophien des Lebens' oder War Wittgenstein ein 'Österreichischer' Philosoph?”. In: Neumer, Katalin (szerk.), *Traditionen Wittgensteins*. Frankfurt: Peter Lang, 103–132.

Nyíri, J. C. 1986. *Gefühl und Gefüge. Studien zum Entstehen der Philosophie Wittgensteins*. Amsterdam: Rodopi.

Nyíri, J. C. 1992. *Tradition and individuality. Essays*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.

Nyíri, J. C. 1996/97. “Wittgenstein as a philosopher of secondary orality”. *Grazer philosophische Studien*, 52. köt., 45–57.

Nyíri, J. C. 1999. “From Palágyi to Wittgenstein: Austro-Hungarian philosophies of language and communication”. In: Peter Fleissner/J.C. Nyíri 1999: 1–11.

Padilla-Gálvez, Jesús 1995a. “Die Verwendung des Wortes 'Ich' bei L. Wittgenstein. Eine sprachanalytische Skizze zur Selbstbezüglichkeit des Selbstbewußtseins”. *Wittgenstein Studies*, 1995/1, File 06-1-95.TXT.

Padilla-Gálvez, Jesús 1995b. “Gibt es in der Sprache ein metaphysisches Subjekt?”. In: Johannessen, Kjell S./Nordenstam, Tore (szerk.), *Culture and value. Philosophy and the cultural sciences – Philosophie und die Kulturwissenschaften*. Kirchberg am Wechsel: Österreichische Ludwig Wittgenstein Gesellschaft, 97–104.

Pichler, Alois 1993a. “Wittgensteins spätere Manuskripte: einige Bemerkungen zu Stil und Schreiben”. *Mitteilungen aus dem Brenner-Archiv*, 1993/12, 8–26.

Pichler, Alois 1993b. “A source catalogue of the published texts”. In: Biggs, Michael/Pichler, Alois, *Wittgenstein: Two source Catalogues and bibliography. Catalogues of the published texts and of the published diagrams, each related to its sources*. (= Working papers from the Wittgenstein Archives at the University of Bergen, No. 7) 1–23.

Pléh Csaba 1999. “Ernst Mach and Daniel Dennett. Two evolutionary models of cognition”. In: Fleissner/Nyíri 1999: 13–25.

Puhl, Klaus 1998. “Regelfolgen”. In: Savigny 1998b: 119–142.

Roser, Andreas, 1996/97. “Gibt es autonome Bilder? Bemerkungen zum

graphischen Werk Otto Neuraths und Ludwig Wittgensteins". *Grazer philosophische Studien*, 52. köt., 9–43.

Savigny, Eike von 1988/89. *Wittgensteins "Philosophische Untersuchungen". Ein Kommentar für Leser*. Frankfurt/M.: Vittorio Klostermann, I–II. köt.

Savigny, Eike von 1994/96. *Wittgensteins "Philosophische Untersuchungen". Ein Kommentar für Leser*. 2., völlig überarbeitete und vermehrte Auflage. Frankfurt/M.: Vittorio Klostermann, I–II. köt.

Savigny, Eike von 1996. "Die absichtliche Handlung". In: Savigny, Eike von, *Der Mensch als Mitmensch. Wittgensteins 'Philosophische Untersuchungen'*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 156–170.

Savigny, Eike von 1998a. "Sprachspiele und Lebensformen: Woher kommt die Bedeutung?". In: Savigny 1998b: 7–39.

Savigny, Eike von (szerk.) 1998b. *Ludwig Wittgenstein. Philosophische Untersuchungen*. Berlin: Akademie Verlag.

Savigny, Eike von/Scholz, Oliver R. (szerk.) 1995. *Wittgenstein über die Seele*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.

Scholz, Oliver R. 1995. "Wie schlimm ist Bedeutungsblindheit? Zur Kernfrage von PU II xi". In: Savigny/Scholz 1995: 213–232.

Scholz, Oliver R. 1994. "Die allgemeine Hermeneutik bei Georg Friedrich Meier". In: Bühler 1994: 158–191.

Schulte, Joachim 1987. *Erlebnis und Ausdruck. Wittgensteins Philosophie der Psychologie*. München/Wien: Philosophia Verlag.

Schulte, Joachim 1990. *Chor und Gesetz. Wittgenstein im Kontext*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.

Schulte, Joachim 1991. "Adelheid and the Bishop - what's the game?" In: Arrington, Robert L./Glock, Hans-Johann (szerk.), *Wittgenstein's* Philosophical Investigations. *Text and Context*. London/New York: Routledge, 138–149.

Schulte, Joachim 2001a. "Einleitung". In: PU–KGE, 12–50.

Schulte, Joachim 2001b. "Historisch-philologische Nachbemerkungen". In: PU–KGE, 1088–1112.

Schulte, Joachim 2003. "Nachwort". In: PU, 279–300.

Schütt, Hans-Peter 1993. "Einleitung" [a "Der Begriff der Person" című részhez]. In: Bieri, Peter (szerk.), *Analytische Philosophie des Geistes*. Bodenheim: Athenäum Hain Hanstein, 279–286.

Schütt, Hans-Peter 1994. "'Iugenda cum arte rationali, ars critica' – Johann Jakob

Bruckers hermeneutische Vorsätze”. In: Bühler 1994: 69–87.

Vossenkuhl, Wilhelm 1995. *Ludwig Wittgenstein*. München: Verlag C. H. Beck.

Wennerberg, Hjalmar 1998. “Der Begriff der Familienähnlichkeit in Wittgensteins Spätphilosophie”. In: Savigny 1998b: 41–69.

Winch, Peter 1988. *A társadalomtudomány eszméje és viszonya a filozófiához*. Budapest: Akadémiai.

Wright, Georg Henrik von 1982. *Wittgenstein*. Oxford: Basil Blackwell.

Wright, Georg Henrik von 1986a. “Die Entstehung und Gestaltung der *Philosophischen Untersuchungen*”. In: von Wright 1986c: 117–143.

Wright, Georg Henrik von 1986b. “Wittgensteins Nachlaß”. In: von Wright 1986c: 45–76.[3]

Wright, Georg Henrik von 1986c. *Wittgenstein*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.

Wright, Georg Henrik von 1992. “The troubled history of Part II of the Investigations”. In: Schulte, Joachim/Sundholm, Göran (szerk.), *Criss-crossing a philosophical landscape. Essays on Wittgensteinian themes. Dedicated to Brian McGuinness*. (= *Grazer philosophische Studien*, 42. köt.) 181–192. (Német változat: “Teil II der *Philosophischen Untersuchungen*”. In: Savigny/Scholz 1995: 12–23.)

Wright, Georg Henrik von, 2001. “Vorwort”. In: PU–KGE 7–11.

[3] Von Wright mind ezt, mind pedig az előző tanulmányt alaposan átdolgozta a német megjelenés számára. Ezért mindkettőt ebből, és nem az angol előzményekből idézem. Von Wright egyébként az átdolgozás dacára sem tekintette egyik tanulmányt se lezártnak.